

zawsze spotykało się z szerokim odzewem, a posiedzenia nadal gromadzą niewiele osób. Są jednak sekcje i oddziały, które cieszą się znaczącymi dokonaniem.

Zarząd dziękuje gorąco J. Em. Ks. Kard. Franciszkowi Macharskiemu za stałą troskę o rozwój naszego Towarzystwa i wyraża szczerą wdzięczność wszystkim aktywnym członkom Towarzystwa, którzy mimo wielorakich trudności czynią wszystko, aby działalność Towarzystwa była kontynuowana i służyła dalszemu ubogaceniu polskiej myśli teologicznej.

Kraków

KS. KAZIMIERZ PANUŚ

ks. Norbert Mendecki

MESAD HASAVYAHU – FORTECA Z CZASÓW KRÓLA JOZJASZA (640-609 przed Chr.)?

Dwa kilometry w kierunku południowym od Javne-Jam nad samym morzem leżą ruiny jakiejś fortecy. Wykopaliska archeologiczne przeprowadził tutaj najpierw J. Naveh w roku 1960, później R. Reich w roku 1986. Archeolodzy nazwali tę nieznaną fortecę Hasavyahu – „Jahwe poczytał” (por. Rdz 15, 6), ponieważ na jednym tutaj znalezionym ostrakonie znajduje się to imię. Twierdza nie nosi śladów przebudowy i istniała tylko krótki okres w końcu VII w. przed Chr. Żydowskie imiona na ostrakonach¹ świadczą o tym, że król Jozjasz wykorzystał schyłek królestwa asyryjskiego i rozszerzył granice własnego państwa. Aż do czasów odkrycia Mesad Hasavyahu nie wiadomo o tym, że granice państwa południowego z czasów Jozjasza w kierunku zachodnim sięgały aż do samego morza. Inne większe miejscowości, jak Jaffa czy Aszkelon nie zostały przez niego zdobyte. Duża liczba ceramiki wschodnio-greckiej świadczy o tym, że król Jozjasz posługiwał się nie tylko żydowskimi wojownikami, ale także greckimi najemnikami. W roku 609 przed Chr. faraon Necho

---

¹ Por. IEJ 10 (1960), 129-139; 12 (1962), 27-32; 14 (1964), 148-157; KAI nr 200, w: O. KEEL, M. KÜCHLER, *Orte und Landschaften der Bibel. Ein Handbuch und Studienreiseführer zum Heiligen Land*, Band 2: *Der Süden*, Göttingen 1982, 32-33.

w wyprawie przeciwko Asyrii rozbił wojska króla Jozjasza pod Megiddo. Sam król zginął w tej bitwie. Prawdopodobnie z tego okresu datuje się też schyłek twierdzy Mesad Hasavyahu (rok 609 przed Chr.). R. Wenning datuje istnienie fortecy albo na czasy króla Jojakima (608-598), syna Jozjasza, albo na czasy króla Jojachina (597-588), syna Jojakima, przy czym pierwsze datowanie jest według niego prawdopodobniejsze¹.

W twierdzy znaleziono ostrakony z hebrajskimi napisami. Jeden z nich brzmi:

- 1... Niechaj wysłucha (mnie) mój Pan i dowódca
- 2... w sprawie jego sługi: jego sługa
- 3... jest² żniwiarzem. Jako twój sługa byłem w
- 4... Hazar Asam³, twój sługa zbierał (zboże),
- 5... odmierzał i ładował do zbiornika jak każdego dnia przed
- 6... końcem pracy. Kiedy właśnie twój sługa odmierzał zbiory
- 7... i układał jak każdego dnia, przyszedł Halszajahu⁴, syn Szobaja⁵
- 8... i zabrał suknię wierzchnią twojego sługi, właśnie wtedy
- 9... kiedy odmierzałem moje zbiory; już parę dni (upłynęło od czasu), jak zabrał suknię wierzchnią twojego sługi.
- 10... I wszyscy moi bracia (= koledzy) świadczą za mną, którzy pracowali ze... mną przy żniwach w spiekocie
- 11 słońca¹; moi bracia (= koledzy) świadczą za mną. Zaprawdę jestem wolny... od winy;

---

¹ R. WENNING, *Mesad Hasavyahu. Ein Stützpunkt des Jojakim?*, w: F.-L. HOSSFELD (Hrsg.), *Vom Sinai zum Horeb. Stationen alttestamentlicher Glaubensgeschichte*, Würzburg 1989, 169-196.

² Albo „był”. Nie wiemy, ile czasu upłynęło od tego zajścia, aż do czasu napisania petycji, por. J. RENZ, W. RÖLLIG, *Handbuch der althebräischen Epigraphik*, Band I: *Die althebräischen Inschriften*, Teil 1: *Text und Kommentar*, Darmstadt 1995, 324.

³ Miejsowość jest nieznana, ale należała do fortecy, por. J. RENZ, W. RÖLLIG, dz. cyt., 324 (przypis 3).

⁴ Początkowo J. NAWEH odczytał to imię jako hsbyhw. Stąd wzięła się nazwa fortecy „Mesad Hasavyahu”. Później prowadzono korekturę na podstawie lepszego odczytania tekstu, por. J. RENZ, W. RÖLLIG, dz. cyt., 326 (przypis 3).

⁵ Por. Sobi w 2 Sm 17, 27 i Sobaj w Ezd 2, 42; Neh 7, 45, J. RENZ, W. RÖLLIG, dz. cyt., 326 (przypis 3).

12 (Niechaj wreszcie otrzymam z powrotem) moją suknię. Jeśli jestem winny... to powinno leżeć w rękach Pana Dowódcy

13... (suknie twojego) sługi z powrotem przynieść i zmiłowanie jemu okazać

14 (?) i wysłuchaj sprawę twojego sługi i nie pozostań biernym².

15... [...]

Żniwiarzowi, który pracował na polu („zbierał [zboże], odmierzał i ładował do zbiornika” w. 4-5) zabrał niejaki Halszajahu syn Szobaja wierzchnią suknię i trzymał ją u siebie. Zabranie sukni nie było jakimś kryminalnym przewinieniem, lecz musiało mieć pokrycie w istniejącym prawie. Żniwiarz zaklina się, że jest niewinny i prosi adresata o ingerencję w tej sprawie. Powstaje alternatywa: 1. żniwiarz jest niewinny i domaga się on zwrotu sukni, albo 2. żniwiarz zawinił, ale pomimo tego domaga się on zwrotu sukni na podstawie istniejącego prawa. Tym istniejącym prawem mogło być Wj 22, 25n; Pp 24, 10-13, które wymaga, by wzięte w zastaw odzienie wróciło wieczorem do właściciela³.

Dlaczego Halszajahu zabrał żniwiarzowi płaszcz? Przypuszcza się, że Halszajahu był dozorcą (por. teksty asyryjskie) nad żniwiarzami. Prawdopodobnie jeden ze żniwiarzy chciał opuścić pole pracy za wcześniej pod wieczór przed świętem szabatu. W ten szabat przypadały akurat dożynki. Jako karę zabrał mu dozorca płaszcz.

Albo chodzi tutaj o inne zdarzenie, ale z czasów perskich, gdzie przestrzegano surowo praw szabatu. Żniwiarz zabrał przysługujące mu snopki zboża i w drodze do domu, kiedy zaczął się już szabat, przyłapał go Halszajahu, jakiś religijny zwierzchnik (lewita?) i jako ofiarę (Schuldopfer) wziął mu płaszcz w zastaw, żeby żniwiarz nie mógł zboża do domu przynieść.

Żniwiarz zwrócił się do dowódcy (sr). Przypuszcza się, że był to dowódca wojskowy (por Wj 18, 22). Przemawia za tym wielkość fortecy – maksymalnie pomieścić mogła ona jedynie 200 osób (a więc

---

¹ Por. „spiekota słońca” w Neh 7, 3; 1 Sm 11, 9, J. RENZ, W. RÖLLIG, dz. cyt., 327 (przypis 3).

² Czasownik dhm w Jr 14, 9 (hapax legomenon) oznacza „przerazić, zmieszać”. Tutaj ma on inne znaczenie jako „być spokojnym”, stąd pochodzi powyższe tłumaczenie „być biernym”, por. J. RENZ, W. RÖLLIG, dz. cyt., 329 (przypis 3).

³ Por. J. RENZ, W. RÖLLIG, dz. cyt., 321 (przypis 3).

głównie wojowników) i jej strategiczna rola przez położenie nad morzem.

Liczne powtórki w tekście świadczą o tym, że żniwiarz dyktował ten tekst pisarzowi. Petycję znaleziono w bramie twierdzy, gdyż tam ją według wszelkiego prawdopodobieństwa złożono dla dowódcy fortecy. Czy żniwiarz otrzymał płaszcz z powrotem? – o tym milczą ostrakony.

Wien-Rohrau

KS. NORBERT MENDECKI

ks. Zdzisław Kliś

WYSTAWA SZTUKI SAKRALNEJ NA TARGACH W KRAKOWIE (28-29 IX 2001)

Od kilkunastu już lat w wolnej Polsce organizowane są wystawy sztuki sakralnej, do której zaliczamy projekty i realizacje architektoniczne, z zakresu rzeźby, malarstwa i rzemiosła artystycznego. Zorganizowana w Krakowie wystawa zgromadziła większe i mniejsze firmy polskie i zagraniczne, które powstały w ostatnim czasie lub posiadają dawne tradycje, jak chociażby Krakowski Zakład Witrażów S. G. Żeleński, założony w 1902 r. Wśród wystawców byli także reprezentanci zakładów konserwatorskich i producentów sprzętu domowego. Wszystko, co dotyczy kościoła, jego powstania, wystroju, utrzymania w czystości i stroju liturgicznego, można było znaleźć na wystawie. Jednakże różna była jakość prezentowanych „towarów”.

Zacznijmy od jedynej firmy, która pokazała własny projekt zrealizowanego przez siebie kościoła, łącznie z jego wystrojem. Kościół w swym założeniu nawiązuje do rozwiązań gotyckich i wraz z towarzyszącymi mu zabudowaniami, przypominającymi budynki klasztorne, stanowi interesującą bryłę, gdyby nie zastosowano podcienia (krużganki?), które odzwierciedlają nowobogackie domy, powstałe w ostatnim czasie. Stacje Drogi krzyżowej oprawione w „gotyckie” ramy nie bardzo przystają do umieszczonego w nich obrazu, namalowanego w duchu być może prerafaelitów. Poziom tego malarstwa